

A jogréteg elmélet értelmezési funkciójáról vázlat

Szöllősi-Baráth Szabolcs

1. Bevezetés

A jogértelmezés fogalmát, Pokol Béla szerint a jogértelmezés alapkérdéseit azért szükséges újra és újra felülvizsgálni, mivel a kitáguló bírói döntési szabadság csak akkor nem vezet jogi önkényhez, és marad meg a kiszámítható jogszolgáltatás, ha a jogtudományban rendszeresen megtörténik ez az újragondolás (Pokol. 2005.173). Heidegger szerint – mivel itt az újragondoláson van a hangsúly - egy tudomány színvonalát az határozza meg, hogy saját alapfogalmait mennyiben képes válságba hozni, ahol is megrendül a pozitív módon vizsgálandó kérdés és a kikérdezett dolog viszonya (Heidegger 2019.24). Jobban áttekintve *apória* felállítására van szükség, mivel Arisztotelész szerint megoldani a csomót nem tudja, aki nem ismeri.

Az *apória* jelen kérdésben úgy állítható fel, hogy jelenleg nincs elfogadott értelmezési kánon a jogi alrendszeren belül, amelyhez szükségszerűen igazodni kell. Pontosítani szükséges, mivel jelenleg több ilyen is létezik. Létezik (ahol létezik) a normatív kánon – ebben, szinte egyedülállóan kiemelkedik az Alaptörvény 28 cikke szerinti értelmezési előírás -, és léteznek a jogtudományi módszerek bizonyos vonatkozásban eltérő megközelítésben. A kérdés ebben a tekintetben mindig megismétlődik. Mi történik, ha ugyanarra a tárgykörre, kérdésre (tényállásra) az eltérő értelmezési módszerek eltérő választ adnak. Melyik módszer hordozza ez esetben leginkább az értelmet? A jelen tanulmány – követve a Metafizika B könyvében kijelölt utat – igyekszik az apóriát megoldani, de legalább a megoldáshoz vezető útra rálépni.

A jogértelmezéssel a nyugvó jogi fogalmak tulajdonképpen működni kezdenek. A jogértelmezést a vitás helyzetek kényszerítik ki, amelynek eredménye végül, hogy az állam az értelmezés eredményeként meghozott döntést (erővel) kikényszerítheti. Amennyiben az adott vitás helyzet megoldása során a fogalmak – az eltérő értelmezési módszer alkalmazása következtében – eltérő módon működnek, fel kell tenni a kérdést, hogy ezt a norma pontatlansága, az értelmezési módszer helytelen megválasztása, vagy az értelmező okozza. Bármelyik válasz esetén a kiszámítható jogszolgáltatás – végső soron a jogbiztonság – kerül veszélybe.

Annak érdekében, hogy az apória megoldható legyen, kívül kell helyezkedni az ismert jogértelmezési kánonokon és megtalálni azt, ahol az alapfogalom már nem hozható válságba, illetve megtalálható a heideggeri vezérfonal. A jelen kutatás szerint a jogréteg elmélet (Schichtentheorie des Rechts) önmagában megoldhatja a helyzetet. Maga a rétegelmélet azt mondja, hogy a jog, mint objektívált értelem, nem homogén tömb, hanem történetileg egymásra rétegződő, eltérő absztrakciós szinttel és funkcióval rendelkező szintekből áll. E rétegek szociológiai bázisát a jogászai professzió különböző csoportjai (jogalkotók, bírák, jogtudósok, alkotmánybírák) alkotják. Itt vissza kell utalni Pokol Béla 1990-ben megjelent tanulmányára, ahol három réteget azonosít, a szövegréteget, az absztraháló dogmatikát és a bírói kazuisztika konkretizáló rétegét (Pokol 1990.) Az elmélet 2005-ben kiegészül egy negyedik, alapjogi réteggel. A részletesebb tárgyalás előtt meg kell említeni, hogy 2019-es „A jogrendszer duplázódása” cikk szerint a három réteg egyszerű bővítése egy plusz alapjogi réteggel nem megfelelő leírása a szerkezetnek. A jog és a politikai akaratképzés viszonya ennél radikálisabban alakult át, mivel lényegében két „jog” körvonalazható. A törvényi jog, amelynél a jogszerkezet a fentiekben említett szövegréteg - dogmatika - bírói esetjog rétegekben alakul és alapvetően a parlamenti többség politikai döntéseihez kötődik, pontosabban ebben jelenik

meg. Valamint emellett az „alkotmányi/jurisztokratikus” jog, amelynél a jogszerkezet az alaptörvényi szöveg - alapjogokra épülő alkotmánybíróági esetjog és az ehhez tapadó dogmatika sok esetben transznacionális (EJEB, EUB, „globális alkotmányjog”) mintákat vesz át. Mindez a demokratikus törvényhozás fölé helyezett, bírói kontrollrendszerként működik és alapvetően az alkotmánybíróági ítéletekben jelenik meg.

Pokol Béla szerint el kell vetni azt, hogy az alapjogi réteg pusztán negyedik réteggént működik, hanem az egy második, párhuzamos jogrend („duplázódás”), amely képes felülmúlni a törvényi jogot a normamegsemmisítés, alkotmányos átértelmezés által (Pokol 2019).

Ebből következik, hogy egy második apória állítható fel. Az alkotmányi jog szerkezete követi-e a törvényi jog szerkezetét, illetve a jogszerkezetre vonatkozó elmélet mennyiben segíti elő az értelmezést.

2. Az értelmezési kánonokról

E kutatás központi tézise, hogy a rétegelmélet nem egyedül a jog szociológiai és ontológiai szerkezetének leíró modellje, hanem egyben egy normatív igényű „értelmezési tartományt” (interpretive domain) is kijelöl a jogalkalmazás számára a törvényi jog esetében. Ezen tartomány határait a jog három rétege – a szövegréteg, a jogdogmatika, a bírói esetjog – jelöli ki.

Jelen tanulmány nem új módszertan bemutatására törekszik, kizárólag azt igyekszik igazolni, hogy a jelenleg ismert értelmezési módszerek mellett a jogréteg elméletnek önmagában van értelmezési funkciója, amely a működéséből következik. Ennek a felvetésnek az alapja a jog, mint értelmi rendszer fogalma és annak elemeiből következő megállapítás, amely szó szerint idézve „a kiszámítható jogszolgáltatás biztosítása a komplex társadalmak viszonyai között bizonyos optimális arányokat követel meg az egyes jogrétegek súlyát illetően” (Pokol 2005.17). Ezt a megállapítást tovább gondolva, az mondható, hogy a jogbiztonság (Rechtssicherheit) és a kiszámítható jogszolgáltatás alapvető követelménye, hogy a jogalkalmazói döntés ne esetlegesen, hanem a rétegek koherens összhangjára épülve, azokra vonatkoztatva/támaszkodva szülessen meg.

Hagyományosan "a jog" értelmezéseként elemzett kérdések csak, mint a szövegréteg összefüggései fogalmazhatók meg, azaz az ilyen vizsgálat a szövegrétegből kitekintve mutatja meg a jog egy sajátos szeletének működését (Pokol 2005.171). Mivel jelenleg több értelmezési kánon is elérhető, ezért reprezentatív módon három módszert vesz alapul a tanulmány. A többretegű jog koncepciójához kapcsolódó, tizenkettő pontos (MacCormick – Summers - Pokol) értelmezési kánon, a Tóth J. Zoltán által felállított 14 elemű, és végül az Antonin Scalia nevéhez kapcsolható tizenkilenc módszert tartalmazó elmélet mentén halad a dolgozat.

Kizárólag az alapvetés érdekében szükséges itt említeni, hogy amint az ismert, a kontinentális jogértelmezés módszertani alapjait a 19. századi német jogtudomány, különösen a történeti jogi iskola (Historische Rechtsschule) fektette le. Savigny elmélete szerint a jog nem a törvényhozó önkényes alkotása, hanem a "népszellem" (Volksgeist) organikus terméke, amely a történelem során fejlődik. A törvényhozás feladata csupán ezen jogi tudat rögzítése. Savigny a System des heutigen römischen Rechts (1840) című munkájában négy alapvető értelmezési elemet (Elemente) különböztetett meg. Fontos hangsúlyozni, hogy Savigny nem egymást kizáró "módszerekről", hanem egyetlen egységes értelmezési folyamat különböző aspektusairól, tevékenységi formáiról beszélt, amelyeket a bírónak együttesen kell alkalmaznia a helyes jogi döntés meghozatalához. Bár a jelenlegi jogtudományi nézetek szerint az értelmezési módszer meghaladottnak minősített, ugyanakkor ez utóbbi megállapítást szükséges rögzíteni.

Arra érdemes kitérni, hogy az 1840-ben megjelent System des heutigen Römischen Rechts fektette le a jogértelmezés alapjait. A négy értelmezési elem – grammatikai, logikai, történeti és rendszertani – nem egymástól elszigetelt módszerekként, hanem egyetlen egységes

megismerési folyamat különböző aspektusaiként jelent meg. Ebben a rendszerben a "cél" (telos), mint önálló értelmezési elv, szándékosan nem kapott helyet. Savigny jogfelfogása szerint a jog nem a törvényhozó önkényes, célracionális alkotása, hanem történelmileg adott valóság. A jogász feladata a rekonstrukció, nem a konstrukció. A cél vizsgálata a "miért" kérdésére keresi a választ, ami a jogpolitika területe, míg a jogtudomány feladata a "mi" kérdésének megválaszolása a szöveg és a dogmatika alapján. A jogbiztonság garanciáját éppen ez a kötöttség jelentette: a bíró nem mérlegelhetett társadalmi hasznosságot, hanem a jog belső igazságát kellett feltárnia.

Savigny alapján, különösen Georg Friedrich Puchta a rendszertani elemet és a logikai dedukciót a végletekig fokozták. Kialakult a Begriffsjurisprudenz, azaz a fogalmi jogtudomány, amely a jogot zárt, hézagmentes logikai rendszerként kezelte. Puchta "fogalmak genealógiája" (Genealogie der Begriffe) szerint a jogi fogalmak hierarchikus piramist alkotnak. A helyes ítélet meghozatala nem más, mint logikai szubszumpció: a tényállás alárendelése a felsőbb fogalomnak. Ebben a rendszerben a "cél" vagy az "érdek" idegen testnek számított, amely torzítja a jogtudomány tisztaságát. A jogászok olyan konstrukciókat hoztak létre, amelyek logikailag kikezddhetetlenek voltak, de a gyakorlati élet problémáira – a gyorsuló iparosodás, a kereskedelem és a társadalmi feszültségek korában – nem, vagy kifejezetten helytelenül válaszoltak. A jogtudomány "a fogalmak egébe" (Begriffshimmel) költözött, ahogy azt Jhering később megfogalmazta, elszakadva a lüktető társadalmi valóságtól (Pokol 2016).

Jhering korai műveiben (Pl: Geist des römischen Rechts) a római jog belső logikáját, "szellemét" kutatta. Azonban az 1860-as évektől kezdve, részben bécsi professzorsága (1868–1872) alatt szerzett tapasztalatai hatására, gondolkodása bizonyos fordulatot vett. Nézetei szerint a nagyvárosi élet, a modern gazdasági viszonyok és a társadalmi konfliktusok feloldására a fogalmi jogtudomány steril logikája alkalmatlanná vált a valóság megragadására.

A Scherz und Ernst in der Jurisprudenz (Tréfa és komolyság a jogtudományban) című művében Jhering tükröt tartott a korabeli jogászvilág elé. A könyvben szereplő fiktív álomban a jogász a "fogalmak mennyországába" kerül, ahol találkozik a tiszta jogi fogalmakkal, amelyeknek nincs testük, nincs kapcsolatuk az élettel, de logikailag tökéletesek. Az 1877-ben (az első kötet megjelenése) publikált Der Zweck im Recht (Cél a jogban) művében fogalmazta meg azt a tételt, amely fordulatot hozott a jogtudományban: „A cél a jog alkotója” (Der Zweck ist der Schöpfer des ganzen Rechts). Jhering érvelése a kauzalitás elvének újraértelmezésén alapult. Míg a természeti világban a "miért" a múltbeli okra (causa efficiens) vonatkozik (a kő leesik, mert elengedték), addig az emberi cselekvés világában a "miért" a jövőbeli célra (causa finalis) irányul (az ember cselekszik, hogy elérjen valamit). Mivel a jog emberi alkotás, ezért nem érthető meg a múltbeli okokból (mint Savigny népszelleme), csak a jövőbeli célokból (Jhering 1893).

Jhering elmélete egyfajta társadalmi haszonelvűséget vezetett be a jogba. A jog nem öncél, hanem eszköz a társadalom fenntartására és a létért való küzdelem szabályozására. A jog alapegysége Jheringnél már nem a "szabad akarat" (mint a kantianus Savignynál), hanem az érdek (Interesse). Híres definíciója szerint a jogok nem mások, mint „jogilag védett érdekek” (rechtlich geschützte Interessen).¹ Ezzel a definícióval a jog tartalmát a formális akaratról a materiális tartalomra (haszon, élvezet, érték) helyezte át (Seagle 1945)

Ha a jog a cél eszköze, akkor a jogalkalmazás sem lehet más, mint a cél érvényesítése. A bíró feladata többé nem a fogalmi logikai levezetése, hanem a jogszabály mögött álló cél (ratio legis) feltárása és megvalósítása a konkrét ügyben. Ez a felismerés emelte be a kánonba a teleológiai értelmezést. A teleológiai értelmezés lényege, hogy a jogszabály szövegének (grammatika) és történetének (historikum) vizsgálata nem végcél, hanem eszköz a norma társadalmi funkciójának megértéséhez. Ha a szöveg szerinti értelmezés ellentétes a norma céljával, akkor a célnak kell prevalálnia (Pokol 2017).

A Jhering nyomán kialakuló teleológiai iskola két fő irányra bomlott. Szubjektív teleológia: A történelmi törvényhozó tényleges, pszichológiai célját kutatja. Ez a módszer közel áll a történeti értelmezéshez, de nem a szöveg keletkezésére, hanem a szabályozási motívumokra (pl. miniszteri indoklás) koncentrál. A bíró itt még a törvényhozó "szolgája", aki a törvényhozó eredeti szándékát próbálja érvényesíteni a megváltozott körülmények között is. Objektív teleológia: Ez a radikálisabb irányzat, amely elszakítja a jogszabályt alkotójától. A törvény, amint kihirdették, önálló életre kel. A bíró nem azt kérdezi, mit akart a törvényhozó 1890-ben, hanem azt, hogy mi lenne az észszerű célja a szabálynak a mai társadalmi viszonyok között. A "cél" itt már nem tény, hanem normatív konstrukció: a jogrendszer belső értékei, a társadalmi igazságosság vagy a gazdasági racionalitás határozza meg (Zimmermann 2022).

A büntetőjogban például Franz Liszt (aki rövid ideig Jhering tanítványa is volt) az 1880-as évek végén a „cél a jogban” gondolatot és az ebből fakadó gyakorlati életre figyelést vitte be a büntetőjogba, és ez fokozatosan az egész büntetőjogot átalakította (Pokol 2011.) Itt kell jelezni, hogy Jhering elmélete és a teleológia beemelése az értelmezési kánonba olyan átfogó téma, amely szétfeszítené a jelen tanulmány kereteit, ezért e körben – más dolgozatban – történik meg az elmélet részletezése.

3. A MacCormick – Summers – Pokol rendszer

A jogértelmezés módszereinek átfogó, nemzetközi összehasonlító kutatáson alapuló rendszerezését a Bielefelder Kries (D. Neil MacCormick - Robert S. Summers vezetésével) végezte el, amely tudóscsoport 11 értelmezési módszert állapított meg (MacCormick-Summers 1991). Ezt a modellt adaptálta és egészítette ki a jogelmélet számára Pokol Béla, létrehozva egy 12 elemű taxonómiát. Ez a rendszer a kontinentális (német, francia) és az angolszász hagyományok szintézisét nyújtja, így alkalmas a rétegelmélet teljességének bemutatására.

A jogértelmezési módszerek a jogréteg-elmélet keretében hozzárendelhetők a szövegréteghez, a jogdogmatikához, a bírói esetjoghoz vagy az alapjogi réteghez. A nyelvhasználati érvek csoportjába tartozó eszközök elsősorban a szövegréteg dominanciáját mutatják. A hétköznapi, szó szerinti értelmezés a jogszabályban szereplő kifejezések köznyelvi jelentéséből indul ki: azt vizsgálja, milyen jelentést tulajdonítana a szövegnek egy ésszerű, átlagos állampolgár. Ez a megközelítés több nemzeti jogrendszerben elsődleges módszerként jelenik meg (MacCormick-Summers 1991, 21–28.). A hétköznapi nyelv primátusa egyértelműen megfeleltethető a szövegrétegnek, amely a joganyag nyelvi felszínét vizsgálja dogmatikai vagy történeti tartalmak bevonása nélkül.

Ezzel szemben a speciális, technikai szó szerinti értelmezés – jóllehet a szövegből indul ki – már olyan jogi szakkifejezéseket használ, amelyek jelentését a dogmatika határozza meg. MacCormick „institutional meaning”-fogalma szerint a jogi terminusoknak van egy nem köznyelvi, hanem intézményesített, szakmai jelentése (MacCormick-Summers 1991, 37–44.), ami pontosan megegyezik a dogmatikai réteg szerepével. A kontextuális értelmezés, amely a szöveg közvetlen környezetéből indul ki, ugyancsak a szövegréteghez tartozik; ezt a módszert a legtöbb vizsgált ország bírái „holistic reading”-nek vagy „textual coherence”-nek nevezik (MacCormick-Summers 1991, 45–52.).

A rendszertani és logikai érvek körébe azok a módszerek tartoznak, amelyeknél a jogdogmatika dominál. A joglogikai értelmezés során a jogalkalmazó a formális logika szabályait – például az argumentum a contrario vagy az argumentum a maiore ad minus következtetést – alkalmazza. MacCormick ezt „formal reasoning”-nek nevezi, és a jogi érvelés belső racionalitásának egyik alappilléret látja benne (MacCormick-Summers 1991, 90–103.). Ez tisztán dogmatikai jellegű, hiszen a logika a jogdogmatika működési nyelve.

A precedenseken alapuló értelmezés már a bírói esetjog rétegét aktiválja, különösen az angolszász jogrendszerekben, ahol Summers szerint a „precedent-based reasoning” az

értelmezés egyik legfontosabb alappillére (MacCormick–Summers 1991, 135–158.). Itt a bíró a törvényi szöveget kiegészíti a kialakult bírói gyakorlattal, amely a Corpus Iuris részét képezi.

Az analógia alkalmazása – amely a joghézagok kitöltésére szolgál – kettős rétegkapcsolatot mutat: egyrészt bírói jogfejlesztés, másrészt dogmatikai kategóriák használata. MacCormick külön fejezetet szentel az analóg érvelésnek, és kimutatja, hogy az „analogical reasoning” egyszerre tudományos és kreatív bírói tevékenység (MacCormick–Summers 1991, 105–122.).

A jogdoktrinális értelmezés során a jogalkalmazó a jogtudomány fogalmi rendszereit veszi alapul – ez a módszer különösen a német és skandináv jogrendszerben hangsúlyos (MacCormick–Summers 1991, 181–205.). A jogelvekre (general principles) való hivatkozás ugyancsak a dogmatika csúcsát jelenti, és több ország vizsgálata alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a jogelvek a legszélesebb körben alkalmazott rendszertani iránytűk (MacCormick–Summers 1991, 206–230.). A teleologikus értelmezés – vagyis a törvény céljának feltárása – szinte minden jogrendszerben meghatározó, különösen a kontinentális európai országokban. A hivatkozott monográfia a teleologikus érvelést külön elemzi, és kimutatja, hogy az „objective purpose” elsősorban a jogtudomány által konstruált jelentésképző kategória (MacCormick–Summers 1991, 231–256.). Az összehasonlító jogi értelmezés részben dogmatikai, részben esetjogi módszer, amelyet „comparative reasoning”-ként írható le, hangsúlyozva, hogy főként felsőbbbíróságok alkalmazzák, ha a nemzeti jog bizonytalan (MacCormick–Summers 1991, 257–271.).

Az értékelő és alapjogi érvek csoportjába azok a módszerek tartoznak, amelyekben az alapjogi réteg dominál. Az alkotmányos alapjogok fényében történő értelmezés közvetlenül az alapjogi réteget mozgatja meg. A MacCormick–Summers kötet több ország leírásakor is hangsúlyozza, hogy az alkotmányos követelmények képesek felülmúlni a szövegszerű vagy dogmatikai eredményeket, különösen Németországban és Olaszországban, ahol a „constitutional conformity” vagy a „costituzionalizzazione dell’interpretazione” meghatározó (MacCormick–Summers 1991, 272–293.). A szubsztantív, értékalapú értelmezés az igazságosság vagy méltányosság közvetlen alkalmazását jelenti. Summers ezt „substantive reasoning”-nek nevezi, és kimutatja, hogy a bírók e módszert gyakran a dogmatikai merevség ellensúlyozására használják, különösen a magánjog területén (MacCormick–Summers 1991, 294–315.).

Kizárólag a rögzítés kedvéért a MacCormick–Summers modell a törvényhozó szándékát (intention of the legislature) „kategóriákon átívelő” (trans-categorical) érvként kezeli, Pokol Béla ezzel szemben – az elmélet kiegészítése érdekében – a hierarchia szempontjából élesebben szétválasztotta a cél szerinti értelmezés két fajtáját. Történeti / Szubjektív teleológia: A konkrét törvényhozó eredeti, történelmileg igazolható akarata. Pokol szerint ez erősebb kötőerővel bír, és megelőzi az objektív célt. Objektív teleológia: A törvény "észszerű célja" (amit a bíró a jelenben tulajdonít neki). Pokol kritikája szerint ez a "bírói aktivizmus" melegágya, ezért ezt a módszert a hierarchia végére sorolja, amely csak akkor alkalmazható, ha a többi módszer nem vezetett eredményre.

4. Tóth J. Zoltán taxonómiája

Tóth J. Zoltán átfogó empirikus vizsgálata a magyar felsőbbbírósági gyakorlat – a Legfelsőbb Bíróság, majd a Kúria – tényleges jogértelmezési módszereit tárták fel a 2000-es és 2010-es években, olyan részletességgel, amely korábban hiányzott a hazai jogelméleti és jogszociológiai kutatásból (Tóth 2014; 2017). Az általa rekonstruált 14 elemű taxonómia deskriptív jellegű: nem egy előíró, normatív értelmezési modell, hanem a bírói indokolásokban ténylegesen előforduló érvek statisztikai és kvalitatív elemzése (Tóth 2017, 35–62.). Ez a módszertani lista szintén alkalmas arra, hogy összevethetővé váljon a jogréteg-elmélettel.

A nyelvtani értelmezés – Tóth listájának első eleme – a szövegréteg legtipikusabb használata: a magyar bírák legtöbbször a norma hétköznapi, köznyelvi jelentéséből indulnak ki. Ez teljesen összhangban van a nemzetközi összehasonlító irodalommal is, amely a „plain meaning rule”-t az értelmezés kiindulópontjának tekinti (MacCormick–Summers 1991, 21–28.). A második elem, a jogi szakkifejezések dogmatikai jelentésére építő módszer már a szöveg és a dogmatika határán helyezkedik el, amit MacCormick „institutional meaning”-ként ír le (MacCormick–Summers 1991, 37–44.). A kontextuális értelmezés – a harmadik elem – továbbra is a szövegréteg dominanciáját tükrözi: a bekezdések, fejezetek, szakaszok szerkezeti kapcsolataiból von le következtetést a bíró (MacCormick–Summers 1991, 45–52.). A történeti értelmezés – a hetedik elem – ugyancsak a szövegréteg kibővített formája, a norma keletkezési körülményeinek vizsgálatával.

A rendszertani és dogmatikai érvek Tóth J rendszerében a negyedik (kollíziós elvek), a hatodik (teleologikus célkutatás) és a nyolcadik (jogtudományi hivatkozás) elemekben jelennek meg. A lex specialis és lex posterior elvek a dogmatikai réteg klasszikus konfliktusfeloldó eszközei (Tóth 2017, 112–115.). A teleologikus értelmezés a norma társadalmi rendeltetésének rekonstrukciója, amelyet Summers „objective purpose reasoning”-ként azonosít, s amely a kontinentális jogrendszerek egyik meghatározó módszere (MacCormick–Summers 1991, 231–256.). A jogtudományra való hivatkozás a dogmatika tiszta becsatornázása – a magyar bírói gyakorlatban ritkább, mint a németben, de kimutatható (Tóth 2014, 147–160.).

A precedensekre építő értelmezés – az ötödik elem – a bírói esetjog rétegét aktiválja. Magyar sajátosság, hogy a 2019. évi CXCV. törvény a felsőbb bírósági döntésekre részleges precedentserőt telepített, ami Tóth szerint a bírói réteg súlyát jelentősen megemelte, összhangban MacCormick azon megfigyelésével, hogy a kontinentális jogok „soft precedent direction” felé mozdulnak (MacCormick–Summers 1991, 135–158.). A nemzetközi jog és az EUB/EJEB ítélkezési gyakorlata – Tóth listájának tizedik és tizennegyedik eleme – egyfajta külső, szupranacionális „szuper-szövegréteggént” jelenik meg, amely a magyar jog felett áll, és képes felülmúlni mind a szövegréteget, mind a dogmatikát, mind a bírói gyakorlatot (MacCormick–Summers 1991, 257–271.).

Az alkotmányos alapjogi értelmezés – a kilencedik elem – a Pokol-féle alapjogi réteg aktiválását jelenti. Az Alaptörvény 28. cikke értelmében a bírának kötelességük az alaptörvény-konform értelmezést választani. Tóth empirikus adatai szerint az alapjogi érvelés 2012 után markánsan megerősödött, részben az Alkotmánybíróság nyomása, részben a bírák önkorrekciós mechanizmusai miatt (Tóth 2017, 201–220.). Ez a jelenség összhangban áll Pokol azon tézisével, hogy az alapjogi réteg „rátelepszik” a teljes joganyagra, és képes felülmúlni az alsóbb rétegek eredményeit (Pokol 2018, 122–135.).

A tizenkettedik elem – az általános jogelvek fényében történő értelmezés – átvezet a Pokol-féle dogmatikai és alapjogi réteg között húzódó határmezsgyére. Az olyan íratlan, rendszerszintű elvek, mint a jogbiztonság, a jóhiszeműség vagy a ne bis in idem, nem jelennek meg a tételes jog világos szövegében, ezért azok tartalmát a bíró tölti fel. Ezzel a módszerrel a jogalkalmazás egyre inkább elmozdul a „jurisztokratikus jog” irányába, ahogyan azt Tóth a duplikált jogrendszer-modell alapján kifejti. MacCormick az ilyen érveléseket „underlying principles reasoning”-ként azonosítja, amely szerinte a bírói kreativitás egyik legerősebb forrása (MacCormick–Summers 1991, 206–230.). A tizenharmadik elem – a szubsztantív, értékalapú értelmezés – még inkább eltolja a hangsúlyt a tételes jogtól a bíró morális ítéletéhez. E módszer során a bíró közvetlenül az igazságosságra, méltányosságra vagy erkölcsre hivatkozik, sokszor a pozitív jogi szabályokkal szemben. Summers ezt „substantive moral reasoning”-nek nevezi, és kimutatja, hogy ez az egyik legvitatottabb, de egyre terjedő módszer a modern jogrendszerekben (MacCormick–Summers 1991, 294–315.). Tóth ezt a „jurisztokratikus jog morális alrendszereként” értelmezi, ahol a bíró a jog pozitív kötöttségeit részben vagy teljesen elengedi.

A tizennegyedik elem – az uniós jogra építő értelmezés – külön helyet kap Tóth rendszerében, mivel az EU-jog elsőbbsége egy szupranacionális, a magyar jog felett álló normatív réteget hoz létre. Ez a Pokol-féle rétegekhez nem szorosan illeszkedő, de azokat „felülíró” dimenzió. Tóth ezt a jurisztokratikus jog szupranacionális alrendszerének tekinti, ahol az Európai Unió Bírósága a legmagasabb jogértelmezési autoritás (Tóth 2017, 221–245.).

Összességében Tóth empirikus rendszere és Pokol koncepcionális elmélete szorosan illeszthető egymáshoz. A 1–3. és 7. pontok a szövegréteget tárják fel; a 4., 6., 8. és részben a 12. elemek a jogdogmatikai koherenciát biztosítják; az 5. és 11. elemek az esetjogi réteget aktiválják; a 9., 13. és 14. elemek pedig az alapjogi, morális és szupranacionális rétegek dominanciáját mutatják. Tóth kutatásai azt is kimutatják, hogy a magyar bírói gyakorlatban továbbra is a nyelvtani és dogmatikai értelmezés dominál, de az alapjogi, a precedens-alapú és az uniós jogi érvelés súlya a jogszabályi és intézményi változások hatására évről évre növekszik – leképezve a rétegelmélet szerkezeti keretét.

5. A törvényi jog értelmezése

A fentieket összevetve igazolhatónak látszik Cservák Csaba megállapítása, amely szerint a jogréteg-elmélet a jogértelmezés számára nem pusztán társadalomelméleti háttér, hanem gyakorlati értelmezési keret: kijelöli a szövegértelmezés, a dogmatikai rendszer és az alapjogi kontroll egymást korlátozó és egymást felülíró tartományait (Cservák 2018). Itt az első apória megoldhatónak tűnik. Ez abból következik, hogy az egyes értelmezési módszerek egy-egy ontológiai réteghez vezetnek, amely rétegek tekintetében a Rechtssicherheit elvárása, hogy azok összhangja álljon fenn, amely megakadályoz bármilyen önkényes értelmezést, azaz döntést. A döntés – a törvényi jog esetében – logikai szempontból semleges marad, amennyiben az értelmezés a rétegelmélet szerinti egymásra vonatkoztatásban születik meg. Praktikusan fogalmazva, az értelmezés során azt kell szem előtt tartani, hogy a három rétegben megtalálható értelem összhangját a döntés visszatükrözze. A jogértelmezés nem támaszkodhat egyetlen módszerre (azaz rétegre) támaszkodnia, mert az torzuláshoz vezet. A tisztán szövegű (szövegréteg-orientált) ítélkezés merev, formalista és életszerűtlen lehet (summa ius, summa iniuria). A tisztán esetjogi alapú döntés a törvényhozói akaratot (demokratikus legitimációt) sértheti, és a jog megmerevedéséhez vezethet. A túlzó alapjogi aktivizmus a jogbiztonságot és a dogmatikai rendszert rombolhatja le (jogbizonytalanság), mivel a bíró szubjektív értékítélete lép a törvény helyébe. A túlzottan dogmatikus jogalkalmazás a Begriffsjurisprudenz állapothoz vezethet, elszakadva a társadalmi valóságtól (Jhering).

Az értelmezési tartomány tehát az a tér, amelyet a rétegek jelönek ki. A helyes jogi döntés az, amelyik a legnagyobb összhangot (koherenciát) képes felmutatni e rétegek között. Ez azt is jelenti, hogy a különböző jogértelmezési módszerek ennek a rétegelméletnek a leképezései, „szondái”, amelyekkel a jogalkalmazó az egyes rétegek tartalmát hívja elő.

6. Az alkotmányi jog szerkezetéről és értelmezéséről

Amint azt a fentiek tisztázták, a 20. század második felében, az alkotmánybíráskodás megjelenésével a hagyományos jogszerkezet felbomlik. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a jogrendszer egy új elemmel bővült, hanem arról, hogy egy, a hagyományos törvényi jogtól szerkezetileg eltérő entitás jött létre, ráépülve a meglévő struktúrára, amelyet Pokol-megkülönböztetve a hagyományos államjogtól – alkotmányi jognak nevez.

A fogalmi precizitás érdekében éles distinkciót kell alkalmazni a hagyományos „államjog” (Staatsrecht) és az „alkotmányi jog” (Constitutional Law) között (Pokol 2020). Az államjog az a fogalom, ami a kontinentális hagyomány része, és a törvényi jog logikájába

illeszkedik. Tárgya az államszervezet felépítése, a hatalmi ágak hatásköre, a választási rendszer és a törvényhozás eljárási rendje. Az államjog rendelkezik szövegréteggel (az alkotmány szervezeti rendelkezései, házszabályok stb.) és dogmatikával, de alapvetően horizontálisan helyezkedik el a többi jogág mellett. Funkciója az állam működésének technikai-szervezeti szabályozása. Az alkotmányi jog az a jogág, amely az alkotmánybíráskodás termékeként jött létre, és amely a jogrendszer megkettőződését okozza. Ez a jogág nem az államszervezetre fókuszál, hanem az alapjogok kiterjesztő értelmezésére, az absztrakt alkotmányos elvek és értékek közvetlen alkalmazására. Az alkotmányi jog a törvényhozási egyszerű jog jogágai felett jön létre, és „keresztbe fekszik” azokon: létrehozza az „alkotmányos büntetőjogot”, „alkotmányos polgári jogot”, „alkotmányos családjogot” stb.

Ebből következik, hogy az államjog elnevezést el kell vetni az új jelenség leírására, mivel az inadekvát. Az alkotmányi jog ugyanis nem az állam jogát jelenti, hanem egy olyan „super-law”, amely az összes többi jogág felett hierarchikus primátust élvez.

Ez a duális szerkezet azt eredményezi, hogy minden jogi kérdés potenciálisan kétféleképpen dönthető el: a törvényi jog szabályai szerint (alsó, vagy demokratikus szint) vagy az alkotmányi jog elvei szerint (felső, vagy jurisztokratikus szint). Mivel a felső szint döntései felülírhatják az alsót, a jogrendszer egysége megszűnik, és egy hierarchikus alá-fölérendeltségi viszony alakul ki, ahol a demokratikus törvényhozás termékei (a törvények) csak feltételes érvényességgel bírnak, amíg az alkotmánybíráskodás jóvá nem hagyja őket.

A fentiekből következik, hogy az alkotmányi jog szerkezete alapvetően eltér a törvényi jog szerkezetétől. Az alkotmányi jog sajátossága a dogmatika hiánya, a szövegréteg fellazítása és az esetjog hipertrófiája.

Másként közelítve a dogmatika a jogi koncepciók konzisztenciájára törekszik, és az igazságosság belső normáját igyekszik biztosítani, amely megköveteli, hogy az azonos eseteket azonos módon, a különböző eseteket pedig eltérően kezeljék. A jog fejlődésében, azaz a variáció, a szelekció és a stabilizáció (megőrzés) körkörös mozgásában a jogdogmatika hozzájárulása a stabilizáció fázisában rejlik (Tuori 2008.200). Luhmann fogalmi rendszerében a dogmatikai elméletek a jogrendszer önmegfigyelésén alapulnak, de még nem jelentik annak önleírását. Az önmegfigyelés során az egyes jogi műveleteket a jogrendszer struktúrái és műveletei között helyezik el; az önmegfigyelés azt implikálja vagy fejt ki, hogy a központi kérdés a jogi kommunikáció. Ezzel szemben az önleírások reflexívek; ezekben a rendszer egysége a rendszerben magában tükröződik. A jogelmélet az a forma, amelyben a jogrendszer önmagát, egységét tükrözi (Luhmann 1993, 496.).

Az alkotmányértelmezés nemcsak azért különbözik a jogszabályok értelmezéstől, mert az alkotmány hierarchikusan magasabban áll a jogrendszerben, hanem azért is, mert az alkotmány rendelkezései tipikusan sokkal elvontabbak. A lényegi különbség a törvényi jogi szabályok és az alkotmány között az, hogy az alkotmányi normák politikai természetűek. Mivel az alkotmányi rendelkezések nem elég konkrétak és erősen politikai jellegűek, ezért azokat nem egyszerűen „értelmezni”, hanem „konkretizálni” kell: utóbbi kreatív tevékenységet jelent. Értelmezésnél a megoldás a szövegből „kiolvasható”, konkretizálásnál elég, ha az eredmény az alkotmánnyal összhangban áll. Az ezzel szembeni ellenvetés az, hogy egy „rendes” törvény is tartalmazhat ugyanolyan elvont, általános és politikai rendelkezéseket, mint az alkotmány (Arshakyan – Paffarini – Staffen 2016.113). Jakab András ehhez kapcsolódva azt állítja, hogy az „éles természetbeni különbség” inkább mítosz, ráadásul kifejezetten káros, mert az alkotmánybíráskodást így a hagyományos Verfassungsdogmatik korlátain kívül helyezné, és ezzel megnehezítené annak kontrollját (Jakab 2013.1219).

E körben jogtudományban nincs megegyezés abban, hogy az alkotmányjogi dogmatika mennyiben tekinthető objektív tudománynak. A francia jogelméletben Chevallier (Kelsen nyomán) megkülönbözteti a "jogtudományt" (science du droit), amely kívülről, leíró jelleggel

vizsgálja a jogot és a "doktrínát" (doctrine), amely részt vesz a jogalkotás és jogértelmezés folyamatában, így maga is jogforrássá válik (Chevallier 2002.105).

Az alkotmányi jog dogmatikai rendszerének kritikája gyakran arra irányul, hogy azok elfedik a bírói döntések valós, politikai vagy morális motivációit. A jogi realizmus és a kritikai jogi tanulmányok (CLS) hívei szerint a dogmatikai fogalmak (pl. "közérdek", "szükségesség") valójában üres keretek, amelyeket a bírák saját értékítéleteikkel töltenek meg. Itt ismét a jurisztokratikus működés veszélye kerül elő, amely szerint a túlzottan absztrakt alapjogi dogmatika lehetőséget teremt az alkotmánybíróságok számára, hogy a törvényhozó helyébe lépjenek, és politikai döntéseket hozzanak jogi köntösben, másként a dogmatika nem más, mint a bírói aktivizmus legitimációs eszköze.

Jogirodalomban (Fröchlich) a magyar és a kontinentális alkotmányjog a Savigny-féle klasszikus módszereket adaptálta az alkotmány speciális természetéhez. Nyelvtani (grammatikai) értelmezést, amely a szöveg szemantikai jelentésének feltárása, amely az alkotmányos rendelkezések nyitottsága miatt önmagában ritkán elégséges. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában a "szavak hétköznapi jelentése" és a "jogi szaknyelvi jelentés" közötti választás gyakran dogmatikai viták forrása.

Konrad Hesse gyakorlati konkordancia (praktische Konkordanz) elve az alkotmány egységének elvéből (Einheit der Verfassung) indul ki. Egyetlen rendelkezés sem értelmezhető úgy, hogy az ellentétes legyen az alkotmány egészének szellemével vagy más normákkal. Ennek lényege, hogy alkotmányos értékek ütközésekor nem az egyik absztrakt elsőbbségét kell kimondani, hanem kíméletes kiegyenlítésre (schonender Ausgleich) kell törekedni, hogy mindkét érték a lehető legnagyobb mértékben érvényesüljön. Ez tulajdonképpen a rendszertani (szisztematikus) értelmezés (Hesse.1999)

A jogalkotói szándék (original intent) kutatása a magyar Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése alapján új dogmatikai helyzetet teremtett azzal, hogy kötelezővé tette a történeti alkotmány vívmányainak figyelembevételét. Ez a rendelkezés a történeti módszert a dogmatika centrumába emelte, vitát generálva arról, hogy mely történeti elemek (pl. Szent Korona-tan, közjogi hagyományok) tekinthetők a modern jogállammal kompatibilis vívmánynak.

E körben új helyzetet teremt a magyar Alaptörvény 28. cikke. Sulyok Márton az értelmezési lehetőségeit elemezve megkülönbözteti az objektív és a szubjektív teleologikus értelmezést, előbbi alatt a joganyag céljának rekonstrukcióját értve – amelyet Jakab András, Tóth J. Zoltán és Varga Zs. András munkái alapján foglal össze –, utóbbi alatt pedig a jogalkotó akaratahoz és szándékához kötött értelmezést, Botos Viktor, Blutman László, valamint Jakab és Varga álláspontjait felhasználva (Sulyok 18–20) Sulyok szerint a 28. cikk módosított szövege „primer megközelítésben” azt jelenti, hogy az értelmezés során – alapjogi ügyekben szükségképpen, más ügyekben pedig alapjogi érintettség nélkül is – a teleologikus értelmezés elsőbbséget élvez (Jakab 2007). Az új indoklás a törvény és a jogalkotó céljának vizsgálatát állítja előtérbe az alkotmánykonformitás biztosítása érdekében, jóllehet Sulyok maga is elismeri, hogy ezt később nem fejt ki részletesebben.[22]

Varga Zs. András ezzel szemben amellet érvel, hogy a 28. cikk valójában nem hozott létre új értelmezési szempontot, csupán egy már meglévőt konkretizált,[23] és nem változtatta meg az eddigi értelmezési kánont sem, hiszen továbbra is biztosítani kell a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangját; mindössze annyi történt, hogy a rendelkezés „bekapcsolja” az R) cikk (3) bekezdését, vagyis az értelmezés már Alaptörvény-értelmezést is igényel.[24] Ezt támasztja alá a Kúria összefoglaló véleménye is, mely szerint a módosítás a rendszertani értelmezés legalapvetőbb axiómájának „alaptörvényi erőt” biztosít.[25]

Pokol szerint a többes értelmezési irány kötelezővé tétele – a cél-, alkotmány-, józan ész-, erkölcsi és gazdaságossági szempontok együttes előírásával – végső soron azt eredményezheti, hogy a felsőbíróságok és mindenekelőtt az Alkotmánybíróság szabadon alakíthatják ki az értelmezési gyakorlatot, így „kevesebb itt nyilvánvalóan több lett volna”. [26]

Továbbra is fennmaradó kérdés, hogy a törvényi jog értelmezésének határait kijelölő Rechtssicherheit és kiszámítható jogszolgáltatás motívuma és szerkezeti tagolás – mint értelmező funkció - helyett az alkotmányi jog esetében hasonló értelmezési fókusz kijelölhető-e.

7. Scalia és a textualizmus

Itt, az alkotmányi jog esetén, ahol sok esetben magas szinten absztrahált fogalmak, adott esetben politikai deklarációk (lásd Kelsen) mentén történik a döntés, szükséges lehet az erősebb szöveghez kötöttség. Érdekes e körben röviden elemezni a Scalia-Garner módszert. Antonin Scalia a textualizmus és az originalizmus markáns képviselője volt. Bryan A. Garnerrel közösen írt Reading Law: The Interpretation of Legal Texts című alapművében 57 értelmezési kánont (canons of construction) gyűjtött össze és rendszerezett. A jogelméleti diskurzusban és a jelen elemzés kontextusában a „19 elem” a Scalia-féle rendszer legfontosabb, a szöveg jelentését feltáró (Szemantikai és Szintaktikai) kánonjaira utal, amelyek a textualista módszertan gerincét alkotják.

Scalia jogfelfogása a Pokol-féle rétegelmélet szempontjából redukciónak tekinthető: célja a szövegréteg abszolút primátusának biztosítása a többi réteggel szemben. Scalia kifejezetten elutasítja a jogdogmatika azon részét, amely a „törvényhozói szándékot” (legislative intent) kutatja (mert szerinte a szándék fikció, csak a szöveg a valóság), és az alapjogi réteg dinamikus, „élő alkotmány” (Living Constitution) típusú értelmezését, mert az bírói önkényhez vezet.

Scalia és Garner textualizmusa abból indul ki, hogy a jogi normák jelentése elsődlegesen a szövegrétegben rögzül, ezért a bíró feladata a szöveg belső, nyelvi-logikai struktúrájának feltárása, nem pedig a jogalkotói cél vagy szándék vizsgálata (Scalia–Garner 2012, xxv–xxx). A módszertan alapja a Supremacy-of-Text Principle, amely szerint minden értelmezés a szöveg elsődlegességéből indul ki (1). A Ordinary-Meaning Canon a hétköznapi nyelvi jelentést preferálja (2), a Fixed-Meaning Canon pedig azt rögzíti, hogy a szó jelentése az elfogadás pillanatához kötött (3). A textualizmus kizárja a bírói pótlást: az Omitted-Case Canon tiltja, hogy a bíró a szövegben nem szereplő eseteket beemeljen (4). Az General-Terms Canon szerint az általános fogalmakat általánosan kell értelmezni (5), a Negative-Implication Canon (expressio unius) a szöveg szerkezeti kizáró hatására épít (6). A Mandatory/Permissive Canon megkülönbözteti a „kell” és „lehet” normatív erejét (7), a Conjunctive/Disjunctive Canon pedig a kötőszavak logikai funkcióját teszi irányadóvá (8). A szöveg hierarchiáját a Subordinating/Superordinating Canon rendezi (9), a Gender/Number Canon a nyelvi nem és szám konvencióit követi (10), míg a Presumption of Nonexclusive Include Canon a „beleértve” szó példálózó jellegét rögzíti (11).

A textualizmus erősen támaszkodik a szintaktikai-nyelvtani kánonokra: a Grammar Canon a nyelvtani szabályokat tekinti irányadónak (12), a Last-Antecedent Canon a módosító elem közvetlen előzményét preferálja (13), és ennek párja, a Series-Qualifier Canon, a módosítás egész felsorolásra kiterjedő hatását mondja ki (14). A Nearest-Reasonable-Referent Canon a módosító kifejezés legközelebbi ésszerű alanyára vonatkoztat (15), a Proviso Canon pedig a „feltéve, hogy” típusú kikötések hatókörét határolja be (16). A Punctuation Canon (17) az írásjelek jelentésalakító szerepét hangsúlyozza, a Unintelligibility Canon szerint pedig ha a szöveg értelmetlen, nem szabad értelmet „beleolvasni” (18). A kánonrendszert a Whole-Text Canon zárja (19), amely a szöveg egységére és koherenciájára épít, és Scalia értelmezésében ez az egyetlen pont, ahol a textualizmus részben nyit a rendszertani-dogmatikai érvelés felé (Scalia–Garner 2012, 167–180).

Esckridge rámutat, hogy bár a textualizmus szándéka a bírói diszkreció szűkítése, valójában a kánonok egy része gyakran egymással ellentétes irányú értelmezési eredményeket

generál, így továbbra is jelentős mérlegelési tér marad a bíró számára (Eskridge 2013, 5–12). Mindemellett Scalia módszere elutasítja a jogalkotói szándékot, a történeti-indokolási elemek használatát és az evolutív alapjogi értelmezést, különösen a Fixed-Meaning Canon révén (Scalia–Garner 2012, 78–92). A Pokol Béla-féle rétegelmélet perspektívájából ez a megközelítés a szövegréteg dominanciáját jelenti az esetjogi, dogmatikai és alapjogi rétegek felett, miközben a modern alkotmányosság és az alapjogi kontroll a textualizmus által kiszorított, felsőbb rétegek szerepére támaszkodik. Mindez arra utal, hogy Scalia textualizmusa normatív projektként a demokratikus felhatalmazás és a jogbiztonság védelmében a jogértelmezési tartományt a lehető legszűkebbre zárja, a normatív kánonokat pedig a bírói aktivizmus elleni eszköznek tekinti (Eskridge 2013, 12–20).

Scalia módszertana szinte kizárólag a szövegréteg belső, mikroszkopikus elemzésére (mikro-hermeneutika) koncentrál. A dogmatika vonatkozásában Scalia elfogadja a nyelvi dogmatikát (nyelvtan, logika), de kategorikusan elutasítja a jogalkotói szándékot kutató dogmatikát (legislative intent/history). Számára a jog az, ami le van írva (objektívált értelem), nem az, amit a törvényhozó „gondolt”. Ezzel a dogmatikai réteg egyik legfontosabb funkcióját (a cél szerinti korrekciót) iktatja ki. Az esetjog szerepe: Scalia tiszteli a stare decisis-t, de pragmatikus kivételként kezeli. A kánonjai (pl. Omitted-Case Canon) kifejezetten arra szolgálnak, hogy a bírót a szöveghez láncolják, megakadályozva a bírói jogalkotást (judicial legislation), azaz a bírói esetjog túlerjeszkedését a szövegrétegen.

Az alapjogi réteg tekintetében Scalia a Fixed-Meaning Canon révén kifejezetten elutasítja a modern, „élő” alapjogi réteg dinamikus értelmezését. Szerinte az Alkotmány is „csak” egy szöveg, amelynek jelentése rögzült 1789-ben vagy 1868-ban.

A Pokol-féle tézis szempontjából a Scalia-módszer egy szűkített értelmezési tartományt jelöl ki: a rétegek egyensúlya helyett a szövegréteg primátusára épít a jogbiztonság és a demokratikus felhatalmazás védelmében. Pokol elmélete szerint ez a megközelítés a modern, komplex társadalmakban elégtelen lehet, ha nem egészül ki a dogmatikai koherenciával és az esetjogi konkretizálással, de Scalia éppen ezen „korrekciók” önkényességétől féltette a jogot. Korrekció ebben a tekintetben lehetne az originalista megközelítés, ugyanakkor a törvényi jognál látható egyensúly hiánya miatt nehezebben működhet.

8. Az alkotmányi jog értelmezése és összefoglalás

A dogmatika hiánya és a nyitott normák miatt nehezebb kívülről tekinteni az alkotmányi jogra. Összehasonlítva a törvényi jog esetén megállapított szerkezettel – szövegréteg, absztraháló dogmatika és konkretizáló kazuisztika – az alkotmányi jognál a két utóbbi egymásban feloldódni látszik. Ez azt jelenti, hogy az összhang – a feszes dogmatikai réteg nélkül – ismét csak értékválasztáson keresztül teremthető meg. Amire a dogmatikai építhető lenne, az nem a jogi térben, hanem az alkotmányi jogon kívül található, ami a politikai megegyezés, amely létrehozta magát az alkotmányt. Ez egyébként felmerült korábban, hogy érdemes megkülönböztetni az alkotmányt magát és az alkotmánytörvényt, amely megkülönböztetés lényege: az alkotmány a politikai egység formájáról való átfogó döntés (Gesamtentscheidung), vagyis alapvető politikai döntés, az alkotmánytörvény pedig az alkotmány kihirdetett szövegét jelenti (Schmitt 1928.22).

Nem kitérve itt Carl Schmitt alkotmányfogalmára (pontosabban fogalmaira), talán azt kell kiemelni, hogy az alkotmány mögött található politikai egység az, amely végeredményben az originalista értelmezés vezérfonala lehetne. Ugyanakkor ez ismét az elvek és értékek előtérbe nyomulásához vezet az értelmezés során. A politikai deklarációk szerinti bírászkodás ugyanakkor: „eine Macht ist, die einfach als unerträglich empfunden werden muss“ (Kelsen 1928).

Amint az a fentiekből is látható volt, a jogduplázódás a jog szerkezetben is változást hozott, amely egyebekben az értelmezésre is kiható körülmény. Az „alkotmányi” vagy „jogduplázott” jog hermeneutikája sajátos szabályrendszer szerint működik, mivel az értelmezés alapját képező alkotmányos szövegek jelentősen nyitottabbak és absztraktabbak. Ebben a közegben a döntések meghatározó eleme az elvalapú mérlegelés, amely olyan fogalmakra támaszkodik, mint az alkotmányos identitás vagy az „európai értékek”, figyelembe véve a precedenseket (nemzeti- és nemzetközi bírósági gyakorlatot).

Mi történik pontosan? Ameddig a törvényi jog értelmezése a szövegre koncentrálni és abból indul ki, az alkotmányi jog esetén az elvi, etikai alapú értelmezés kerül a középpontba, részben integrálva a dogmatikát és a precedenseket. A szöveg szinte másodlagos, majdhogynem korlát.

Megoldható-e így a második apória? Az alkotmányos-magánjog, alkotmányos-büntetőjog stb. elméletéhez kapcsolódó „meta-hermeneutika” egyfajta háromlépcsős modellt eredményez. Az első lépcsőben el kell dönteni, hogy az értelmezés hol történik meg (szint-meghatározás/meta-értelmezés). Az alkotmányi jog és a törvényi jog közötti döntés ez pontosabban az értelmezés módszerének a kiválasztása. A második lépcső maga az értelmezés, az adott szint szerint. A törvényi jog esetében a szöveg-dogmatika-kazuisztika fókuszja a meghatározó, az alkotmányi jog az alapjogokra, elvekre, adott esetben nemzetközi esetjogra és politikai deklarációkra (jogállamiság, méltóság stb.) fókuszál. A harmadik lépcső lehet a vertikális összhang-teremtés egyfajta konform értelmezéssel. A nehézség ebben, hogy amennyiben az első lépcső értékválasztáson múlik, akkor bármely esetben lehet az a döntés, hogy azt az alkotmányi jog szintjén kell megoldani, amennyiben az érdekek ezt kívánják. Ebben a tekintetben az apória megoldásához csak valamiféle objektív fogódzó szükséges, amely az alkotmányi jog esetében mégis a szövegben kell, hogy megtalálható legyen.

Elméleti szinten elkülönítve, ameddig a törvényi jog esetén a szöveg-dogmatika-kazuisztika egyensúly, összefogva a Rechtssicherheit követelményével, az értelmezésben képes meghatározni a kiszámítható eredményt, addig az alkotmányi jog esetén a szövegközpontú értelmezés erősítése a követelmény, amely feltételezi, hogy a kiszámítható eredmény megszületik.

Bibliográfia

- ARSHAKYAN, Mher; PAFFARINI, Jacopo; STAFFEN, Márcio Ricardo. Constitutional Interpretation and Foreign Law: A Comparative Analysis between the U.S. Supreme Court and the German Federal Constitutional Court. A&C – Revista de Direito Administrativo & Constitucional, Belo Horizonte, ano 16, n. 66, p. 85-129,
- Arisztotelész: *Metafizika*. Ferge Gábor fordításában, Budapest, Logos Kiadó, 1992).
- Carl Schmitt: *Verfassungslehre*. Dritte, unveränderte Auflage. Berlin, 1993, Duncker & Humblot. Az első kiadás (1928)
- Cservák Csaba (2018): Gondolatok az alapjogok érvényesüléséről, alkalmazhatóságáról – egy doktori értekezés margójára. *Jura*, 24. évf. 1. sz. 473–478.
- GYÖRFI Tamás – JAKAB András: „Jogállamiság” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I.*, Budapest, Századvég, 22009, 162.
- Heidegger, Martin (2019): *Lét és idő*. (Budapest, Osiris Kiadó, ford. Vajda Mihály et al.).
- Hesse, K. (1999). *Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland*. Neudruck der 20. Auflage. Heidelberg: C. F. Müller
- Jakab András (2007): A jogszabályok indokolása az alkotmánybíróági gyakorlatban. *Jogtudományi Közlöny*, 62. évf. 11. sz.
- JAKAB, András. Constitutional Reasoning: a European Perspective on Judicial Reasoning in Constitutional Courts, *German Law Journal*, 2013, v. 8, p. 1215-1278, p. 1219 out./dez. 2016. DOI: 10.21056/aec.v16i66.363
- Jhering, Rudolph (1893): *Der Zweck im Recht*. Erster Band. Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel. Leipzig. (Dritte durchgesehene Auflage)
- J. Chevallier, “Doctrine juridique et science juridique”, *Droit et société* 2002, (103) 105 e.v
- McCormick, D. Neil – Summers, Robert S. (eds.) (1991): *Interpreting Statutes: A Comparative Study*. Aldershot, Dartmouth Publishing.
- Pokol Béla (1990): A jog rétegei. *Jogtudományi Közlöny*, 45. évf. 4. sz. 201–209. o.
- Pokol Béla (2005): *Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II.* Budapest, Századvég Kiadó.
- Pokol Béla (2011) Jhering jog-, morál- és társadalomelmélete In: Rudolf von Jhering és jogelméletének hatása Szerk: Frivaldszky János, Pokol Béla 2011. PPKE
- Pokol Béla: A jogtudomány társadalomtudományosodása (és perspektivikus létrejötte)
- Pokol Béla (2017): *A jurisztokratikus állam*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.).
- Pokol Béla (2019): A jogrendszer duplázódása. *Jogelméleti Szemle*, 2019/4. sz. 54–68. o. In: Bódig Mátyás - Zödi Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye szerep és haszna; tudomány módszertani és tudományelméleti írások* MTA TK Jogtudományi Intézet - Opten Informatikai Kft., Budapest, 2016. ISBN 978-615-5122-35-4
- Savigny, Friedrich Carl von (1840): *System des heutigen römischen Rechts*. Bd. 1. Berlin, Veit und Comp.
- Seagle, William (1945) "Rudolf von Jhering: Or Law as a Means to an End," *University of Chicago Law Review*: Vol. 13: Iss. 1, Article 4.
- Available at: <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclrev/vol13/iss1/4>
- Scalia, Antonin – Garner, Bryan A. (2012): *Reading Law: The Interpretation of Legal Texts*. St. Paul, Thomson/West.
- Sulyok Márton (2022): Parancs, paradoxon vagy próbatétel? – Az Alaptörvény 28. cikkének lehetséges megközelítései. *Jura*, ill. *Jog Állam Politika*, 14. évf. 1. sz. 121–142. o. (A szövegében szereplő "18–20" hivatkozás valószínűleg oldalszámokra vagy egy korábbi kéziratra utal, de a tartalom ezzel a tanulmánnyal vág egybe).

- Tóth J. Zoltán (2014): *Jogi módszertan*. (Vagy kapcsolódó tanulmány: A jogértelmezés módszerei a magyar bírósági gyakorlatban). A szövegben hivatkozott 147–160. oldal egy monográfiára utal, vélhetően a KRE vagy a Patrocinium által kiadott *Jogi módszertan* tankönyvre vagy kötetre.
- Tóth J. Zoltán (2017): *A magyar jogszolgáltatás és a jogértelmezés*. Budapest, Patrocinium Kiadó. (Ez a mű tartalmazza a 14 elemű taxonómia részletes kifejtését, a 35–62. oldalon).
- Zimmermann, Reinhard Legal Methodology in Germany Edinburgh Law Review 2022 <https://doi.org/10.3366/elr.2022.075>